

Renus 2022-3

**ARCHEOLOGISCHE VERENIGING RIJNSTREEK,
AFDELING 6 VAN DE AWN, NEDERLANDSE ARCHEOLOGIEVERENIGING**

DECEMBER 2022

IN DIT NUMMER:

- IN MEMORIAM FRED WASSINK
- VOOR U GELEZEN
- DE 15E-EEUWSE MUNTSCHAT VAN HAGESTEIN
- BOEKPRESENTATIE VAN EEN TOPAUTEUR
- VERJONGING EN DIGITALISERING AWN RIJNSTREEK: VELDVERKENNING VOORSCHOTEN-STARRENBURG
- VERSLAG VAN EEN BEZOEK AAN HET PROEFSLEUVENONDERZOEK OP HET TERREIN VAN IPSE DE BRUGGEN IN ZWAMMERDAM
- OPGRAVING TE ZWAMMERDAM NAAR EEN ROMEINS SCHIP
- EXPOSITIE JUBILEUMTENTONSTELLING 40 JAAR ARCHEOLOGIE

Renus is een uitgave van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, Afd. 6 van de AWN.

Redactie: P.J.M. de Baar, J.E. van Oostenrijk.

Gegevens uit Renus mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit Renus werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met het gemeentebestuur van de plaats waar dat plaatsvindt of gevonden heeft; vraagt u naar de voor archeologie verantwoordelijke ambtenaar op de gemeentesecretarie.

Wel houdt onze afdeling zich aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn! Ons nieuwe emailadres: awnrijnstreek@hotmail.com.

Meehelpen met opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u bij het bestuur vernemen welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen en voor de precieze gegevens over plaats en tijd. Met nadruk wordt erop gewezen dat ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Archeologiehuis Zuid-Holland, naast Archeon in Alphen aan den Rijn, elke maandagavond en dinsdagmiddag (behoudens feestdagen of wanneer er een lezing is).

Opgave van nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden via het inschrijfformulier op de website van de landelijke AWN: <https://www.awn-archeologie.nl/lid-woorden/>.

Het basislidmaatschap kost € 55,-- per jaar. Leden ontvangen viermaal per jaar het tijdschrift *Archeologie in Nederland*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

Contactgegevens

Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN,
Archeonlaan 1A,

2408 ZB Alphen aan den Rijn

e-mail: awnrijnstreek@hotmail.com

website <https://www.awn-archeologie.nl/afdeling/rijnstreek/>

Bankrekeningnummer: NL70 INGB 0003 1492 23

Ten geleide

Beste leden van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN, Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie,

Deze derde Renus van het jaar 2022 bevat weer een mix aan bijdragen, hopelijk voor elk wat wils.

In de afgelopen periode werd onverstoorbaar doorgewerkt aan het project voor het registreren van stempels op Romeinse dakpannen (en dergelijke) onder leiding van Julia Chorus en Guus Gazenbeek, ondanks allerlei logistieke probleempjes. Inmiddels is het registreren op een paar dozen na voltooid, maar er moet nog heel wat gefotografeerd worden. Overigens geldt dit ook voor de deelname aan dit project door de vrijwilligers van de ArcheoHotspot Oegstgeest, die ook een niet te verwaarlozen aandeel hierin gehad hebben.

Het eerder gemelde project waarbij Hans-Willem van der Leeuw en Piet de Baar begonnen zijn aan het zware werk om in het Provinciaal Depot alle dozen en verpakkingsmateriaal van de oude Rijnstreek-opgravingen te vervangen, is gereed voor de eerste fase. De tweede behelst het overdragen aan de Provincie, waarbij besloten is om eerst de opgravingen over te dragen waarvan een Renus Reeks Rapport verschenen is, zodat aan alle formaliteiten voldaan is en de Provincie meteen kan beschikken over gedigitaliseerde gegevens (vondsten- en determinatielijsten, tekeningen, foto's enz.). Daarna komen de opgravingen (en waarnemingen) waarvan het materiaal niet of (nog) niet volledig gedigitaliseerd is en zal per geval beoordeeld hoe verder te gaan.

Voor de nieuwe en vooral jonge leden van AWN-Rijnstreek wil het bestuur zoveel mogelijk activiteiten ontplooiën. Hiertoe wordt gerekend het onderzoek naar een mogelijk kasteelterrein in Voorschoten (Starrenburg), waarover een uitgebreider verslag elders in deze Renus. Maar ook het bezoek aan het Provinciaal Archeologisch Depot in Alphen aan den Rijn op 1 december (dat het maximum aantal deelnemers al snel bereikt was, is een positief teken in deze) kan daartoe gerekend worden. Ook leeft er nog een plan om op dezelfde manier een bezoek aan onze werkruimte(n) in het Archeologiehuis bij Archeon te organiseren, op een zaterdagmiddag ergens in het voorjaar. Ook excursies naar archeologisch interessante collecties of plaatsen, helaas niet eerder mogelijk vanwege corona, zullen weer op de agenda komen.

Hier wordt u eraan herinnerd dat volgend jaar Pierre van Grinsven als bestuurslid af zal treden en niet herkiesbaar is. We zijn dus dringend op zoek naar nieuw bloed. Wie zich geroepen voelt, melde zich! Inlichtingen over de inhoud en het tijdsbeslag kunnen ingewonnen worden bij de voorzitter.

Het bestuur wenst u veel leesplezier.

IN MEMORIAM

Op 8 november overleed op hoge leeftijd onze vroegere voorzitter, Fred Wassink. Dr. Alfred Wassink was gefascineerd door de Romeinen, waar hij dan ook veel over gepubliceerd heeft. Toen in 1974 de AWN-afdeling Rijnstreek (her)opgericht werd, is hij daarvan meteen of korte tijd later lid geworden. Op 15 maart 1976 hield hij een lezing voor de leden: De Romeinen in Zwammerdam, waarom kwamen ze, waarom gingen ze? Een jaar later was dat: Economische en culturele aspecten van de Romeinse periode in Nederland, en ook later hield hij nog wel eens een lezing voor de afdeling, bijvoorbeeld over de hyperinflatie die in het Romeinse Rijk huisgehouden heeft.

Dat een zo waardevol lid ook tot het bestuur geroepen zou worden, lag voor de hand en per 23 januari 1978 werd hij bestuurslid. In de Westerheem vond hij een orgaan om anderen van zijn kennis deelgenoot te maken, zoals in december 1978: "Ligt de oorsprong van de stad Leiden bij het Romeinse castellum Matilo?", in 1979 "De kantharos van Valkenburg" met een vervolg in 1980: "Nogmaals de kantharos van Valkenburg (Z.H.)". Zijn privé-collectie Romeins aardewerk stelde hij tentoon als onderdeel van een grotere expositie in de Openbare Bibliotheek te Voorschoten in de zomer van 1979. Op de jaarvergadering van 12 mei 1981 werd hij gekozen tot nieuwe voorzitter in plaats van de niet meer herkiesbare Hans Hardenberg, en op 13 mei 1985 werd dit voor nog een jaar verlengd.

Na zijn aftreden kwam hij nog wel naar vergaderingen en lezingen, maar allengs verflauwde dat wel enigszins, al bleef Rijnstreek altijd zijn belangstelling houden, tot op zeer hoge leeftijd. Rijnstreek heeft dus heel veel aan hem te danken.

VOOR U GELEZEN:

In *Rondom Nieuwecoop, Uitgave van het Historisch Genootschap Nieuwkoop e.o.* nr. 2022.3 heeft Bert van der Lingen onder de titel "Archeologische fragmenten uit Nieuwkoopse bodem" gepubliceerd een witbakkende kan met geelgroen loodglazuur, een heel lang oor, een flinke platte rand, zonder schenktuitje, op een standring. Vanzelfsprekend is ook de herkomst en dergelijke beschreven. Het is een soort flapkan, mogelijk geproduceerd in Gouda. Ook het Melkmeisje van Vermeer heeft zo'n soort kan, maar dan van roodgeglazuurd aardewerk. De kan valt te dateren rond 1660.

De archeologische kroniek van Noord-Holland 2021

Zoals bij dit soort kronieken gewoon, bestaat de inhoud van dit maar liefst 220 bladzijden tellende boekwerk uit verslagen van tal van opgravingen in de hele provincie. Het is dan ook ondoenlijk om hieruit überhaupt een selectie van de meest aansprekende te geven. Natuurlijk zitten er wel enkele opgravingen of verkenningen tussen die niet spectaculair genoemd kunnen worden, maar soms wordt dat gecompenseerd door prachtig foto- of kaartmateriaal. Na die 60 'reguliere' verslagen volgen nog enkele 'nagekomen' verslagen, zeker niet de onbelangrijkste zaken. Ook wordt nog aandacht besteed aan de castra Velsen 2 en andere zaken uit het nieuws, bijvoorbeeld de oudste huisschildpad van Nederland (na overlijden weggegooid in een haven in Enkhuizen, met ingekerfde eigenaars-initialen P.D.), en nieuwe gegevens uit het Piskruikenwrak, zo genoemd omdat bij het verwijderen van de kurken uit gave kruiken met een onbekende vloeistof een uitgesproken urinegeur opsteeg. Vermoedelijk was dit oude urine, zeer gevraagd in onder meer Leiden om te gebruiken bij het laten vervilt van wollen stoffen, met name lakens. Ook zeer leesbaar en van belang voor Zuid-Holland is "De archeologische waarde van droogmakerijen" waarin bepleit wordt de nu vaak zeer laag ingeschatte waarde op de waardenkaarten flink te verhogen. Dit wordt aangetoond door voorbeelden

uit de Beemster en Purmer en vooral de gevonden resten van molens – een puntje van kritiek moge zijn dat de terminologie van molenonderdelen niet op hoog niveau staat (ook te constateren bij het nagekomen verslag van de opgraving van oliemolen De Vrijheid te Wormerveer). Maar dat is dan ook wel enige negatieve – verder alleen maar positief en indrukwekkend!

DE 15^E-EEUWSE MUNTSCCHAT VAN HAGESTEIN

Foto en tekst: Hans-Willem van der Leeuw

In de vitrine van nieuwe aanwinsten was tot 4 december 2022 de door het RMO (Rijksmuseum van Oudheden) aangeschafte muntschat van Hagestein te zien. Een grote muntschat van laatmiddeleeuwse zilveren munten en een enkele gouden munt. In totaal zo'n kleine 500 munten verpakt in textiel en daarna in een kookpot (grape) verstoppt.

Muntschat, textiel in doosje en scherven van de kookpot (grape)

Deze schat werd zo'n 5 jaar geleden in het dorp Hoef en Haag bij Vianen in een greppel langs een middeleeuwse weg gevonden, dichtbij het verwoeste kasteel Hagestein. Daar de jongste munten uit 1481/1482 dateren, bestaat het vermoeden dat de schat verstoppt is tijdens de Tweede Stichtse Oorlog van 1481-1483. De reden zal zijn dat het roerige tijden waren met veel sociale onrust en dan vond de eigenaar het beter om zijn schat te begraven en later in betere tijden weer op te halen. Een derde van de munten is van Bourgondische heersers uit de 15^e eeuw, een derde van David van Bourgondië, de bisschop van Utrecht. De rest waren munten uit Frankrijk, Engeland en Friesland.

BOEKPRESENTATIE VAN EEN TOPAUTEUR

Foto's en tekst: Hans-Willem van der Leeuw.

Op 5 oktober 2022 was er 's middags, deze keer in de Leemanszaal in het RMO (Rijksmuseum van Oudheden), een boekpresentatie van Tom Buijtdorp. Hij presenteerde zijn nieuwste boek "De vergeten stad, het inspirerende verleden van Forum Hadriani".

Tom signeert zijn nieuwe boek, een paperback van 256 pagina's, € 23,99

Tom Buijtdorp (1962) is onderzoeker, gastconservator, publicist en werkte jarenlang als journalist voor *NRC Handelsblad* en *Quote* en was werkzaam als strategisch adviseur in het bedrijfsleven. Ook was hij Statenlid in Noord-Holland voor D66. Hij promoveerde aan de VU op een proefschrift over de Romeinse stad Forum Hadriani. Ook publiceert hij regelmatig over archeologie, historie en bestuur. Werken van zijn hand zijn: "Het jaar 117", "Caesar in de Lage Landen", "De Gouden Eeuw van de Romeinen in de Lage Landen" en "Brittenburg, verdrongen hoeksteen van het Romeinse Rijk". Al deze boeken kregen lovende kritieken en zijn herhaaldelijk herdrukt.

Forum Hadriani, de stad die nog niet zo lang geleden de erkenning kreeg als Unesco Wereld Erfgoed, lag in de huidige gemeente Leidschendam-Voorburg en was eigenlijk een vergeten stad. Door deze herontdekking kwam ook het volgende mysterie aan het licht. Keizer Trajanus bouwde in het centrum van Rome zijn Forum Traiani. Zijn opvolger Hadrianus stichtte zijn Forum Hadriani in een verre uithoek van het Romeinse Rijk. Ten opzichte van de aanwezige nederzetting, die moest wijken door afbraak, gaf hij het stadsplan van Forum Hadriani een mysterieuze draai. Maar waarom? Tom werkte de oude opgravingsgegevens uit, waarop hij promoveerde. In zijn nieuwe boek gaat hij op zoek naar de mogelijke symbolische en filosofische betekenis achter de keuzes van de artistieke en tegendraadse keizer Hadrianus. Een boek om aan te bevelen.

Na afloop van de presentatie was er gelegenheid om het boek te kopen en het door de auteur te laten signeren.

VERJONGING EN DIGITALISERING AWN RIJNSTREEK: VELDVERKENNING VOORSCHOTEN-STARRENBURG

Foto's en tekst: Jurgen van Oostenrijk

Op 7 oktober 2022 ontving de AWN Rijnstreek het heugelijke nieuws dat hun subsidieaanvraag voor het project 'Verjonging en digitalisering AWN Rijnstreek' was gehonoreerd door het Archeologie-fonds van de landelijke AWN. Door deze subsidie was onze afdeling in staat 2 metaaldetectoren en 1 drone aan te schaffen. Met deze technische middelen kunnen we een jonger publiek interesseren voor ons archeologische erfgoed en tegelijkertijd kunnen we (ook onder de nieuwe Erfgoedwet) actief onderzoek doen naar archeologische sites binnen onze regio. De drone en de metaaldetectoren zijn inmiddels al bij ons eerste project gebruikt, waar we op zoek zijn gegaan naar een 13^e-eeuws mottekasteel (Starrenburg) in Voorschoten. Op 30 oktober, 5 en 12 november zijn wij hiermee aan de slag gegaan. Daarbij hebben we zelfs een grondradar ingezet. Tijdens deze dagen konden onze leden kennismaken met deze 'niet-invasieve' technieken en zelf ook ervaring opdoen.

AWN-leden Hans-Willem, Manon en Jurgen tijdens de eerste dronevlucht

Kijk ook hier voor een filmopname die met de drone gemaakt is:

<https://hsleiden.mediamission.nl/Mediasite/Play/b16da35c867f4c9d9eb3ecf999f8a7aa1d>

Op 30 oktober hebben we het terrein verkend, d.w.z. een meetsysteem opgezet, oppervlaktevondsten verzameld, met detectoren metaalvondsten opgespoord en onze drone over het terrein laten vliegen.

Op 5 november hebben wij voornamelijk boringen gezet om te onderzoeken hoe de bodem er in het gebied uit ziet. Andere leden hebben op hetzelfde moment gebruik gemaakt van metaaldetectoren om verder op zoek te gaan naar metaalvondsten.

Op 12 november kwam Peter Seinen langs met de grondradar van de WGMA (Werkgroep Geofysische Meettechnieken in de Archeologie). Er werd een vlak uitgezet van 25 bij 25 meter en vervolgens werd er door verscheidene leden ervaring opgedaan met het bedienen van de grondradar. De GPS op het

apparaat werkte die dag helaas niet, wat betekende dat we maar één kant op konden lopen. De drassige ondergrond van het weiland hielp ook niet mee met het voorttrekken van de zware grondradar, dus moest dit met twee personen tegelijk gedaan worden. Twee anderen stonden aan de randen van het meetvlak om per 25 cm een lijn uit te leggen waarlangs de grondradar werd getrokken.

De resultaten van de radarscan zijn al met ons gedeeld, maar de analyse daarvan zullen jullie hoogstwaarschijnlijk in de volgende Renus kunnen vernemen. Of er restanten zijn gevonden van het 13^e-eeuwse mottekasteel blijft dus nog even een mysterie.

De vondsten die tijdens deze dagen zijn gedaan bestaan voornamelijk uit sub-recent materiaal, waarbij veel gelinkt kan worden aan een oude paardenstal (hoefijzers, delen van paardentuig, gespen). Deze vondsten zijn in het Archeologiehuis gedroogd en schoongemaakt. Daar worden ze nu bewaard en zijn ze dus ook te zien door onze leden.

AWN Rijnstreek bestuurslid Ernst Sprietsma aan het oefenen met de metaaldetector

De AWN bezig met de grondradar in een 25x25m vlak

VERSLAG VAN EEN BEZOEK AAN HET PROEFSLEUVENONDERZOEK OP HET TERREIN VAN IPSE DE BRUGGEN IN ZWAMMERDAM

Foto's en tekst: Hans-Willem van der Leeuw

Op woensdag 19 oktober ben ik naar aanleiding van een tip die bij AWN Rijnstreek was binnengekomen, namelijk dat er een IVO-P zou komen bij Ipse de Bruggen, daar wezen kijken.

Opravingbedrijf Den Ouden Bodac uit 's-Hertogenbosch zou op het terrein van Ipse de Bruggen drie proefsleuven aanleggen. Toen ik rond het middaguur kwam kijken waren de archeologen net middagpauze aan het houden. Ik zag dat de eerste proefsleuf alweer dichtgegooid was.

Het rood omlijnde onderzoeksgebied bij Ipse

Van de verantwoordelijk archeoloog kreeg ik gelijk een kleine rondleiding met toelichting wat zij aan het doen waren. Ze waren verrast dat er belangstelling voor hun werk en onderzoek was. Op dit deel van het terrein zullen in de toekomst paviljoens gebouwd worden voor de bewoners van zorginstelling Ipse de Bruggen. De grond zou daardoor verstoord worden en dus moest er volgens het Verdrag van Malta eerst archeologisch onderzoek plaatsvinden.

Het doel van dit onderzoek was om de vicus van het castellum Nigrum Pullum op te sporen en een hoekpunt van het castellum te vinden, zodat het castellum beter ingemeten zou kunnen worden. In de jaren '70 van de vorige eeuw was dat namelijk minder goed gebeurd. De archeoloog vertelde dat het onderzoek in de eerste sleuf weinig tot niets had opgeleverd. Geen sporen en amper scherven, enkel een paar stukken bouw materiaal. In sleuf twee, die nog open lag, eigenlijk hetzelfde verhaal. Weinig sporen, weinig vondsten, wel plekken waar schelpafzettingen te zien waren. Een eerste indruk was dat veel verspoeld leek.

Sleuf 1 (alweer dichtgegooid)

Het graven van sleuf drie leverde meer resultaat op. In ieder geval werden twee van de drie grachten die om het castellum lagen teruggevonden. De grachten lagen vol met Romeins puin, hoofdzakelijk bouw materiaal.

De sleuven en stortbergen werden met een metaaldetector door een medewerker van het bedrijf naar metaal-vondsten afgezocht.

Sleuf 2 open

Sleuf 3 wordt opengelegd.

Wat er zoal gevonden is:

- Veel fragmenten bouw materiaal, zoals fragmenten tegula (helaas zonder stempel, maar wel een enkele met signatuurstreep), fragmenten imbrex, een enkel fragment hypocausttegel, brokken tufsteen (afkomstig uit de Eiffel) en leisteen o.a. gebruikt voor funderingen.
- Scherven van aardewerk: een stukje inheems Romeins aardewerk. Verder o.a. wit gladwandig aardewerk (oorfragment van een kruik van ongeveer 100 na Chr.), stukken wrijfschaal, grijs aardewerk, onversierd terra sigillata, ruwwandig dik rood aardewerk en een netverzwaarder. Het aardewerk werd veelal op een draaischijf geproduceerd. Een stuk aardewerk was van een veel jongere periode (Nieuwe Tijd) en dubbel geglaazuurd.
- Een enkel botje, o.a. een fragment van een rib. Mogelijk afkomstig van slachtafval

Netverzwaarder (wit)

Fragment tegula met signatuur

- In de proefsleuven werden enkele fragmenten ijzer gevonden, vooralsnog ondefinieerbaar op een kleine spijker na.
- Schelpen uit de vlekken met schelpengruis. De schelpen zijn gedetermineerd als *Spisula* (strandschelp) en dus afkomstig uit zee, waarschijnlijk van het strand van Katwijk.

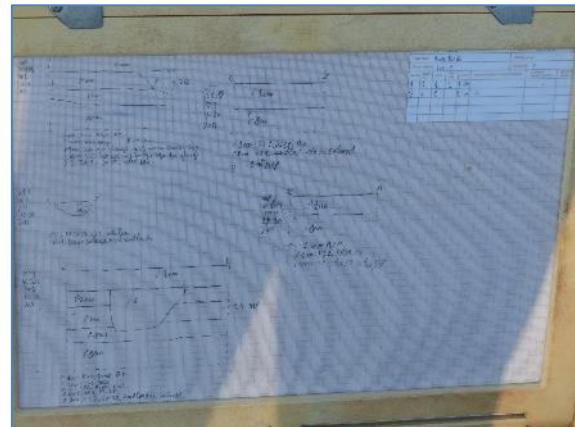
Fragment hypocaust-tegel

Het schelpengruis zou van de Limesweg kunnen zijn en via verspoeling in de diepere gedeelten terecht zijn gekomen. De Limesweg zelf lag meer richting spoorbaan. Er zijn dan ook geen Limespaaltjes aangetroffen of sporen van bermgreppels.

Er is voor het schelpengruis nog een andere verklaring mogelijk. Bekend is dat er een doorbraak heeft plaatsgevonden vanaf de Oude Rijn. De Romeinen hebben mogelijk schepen gestuurd naar Katwijk om bij het strand zand en schelpen op te halen. Daarna zijn ze teruggevaren en hebben hun lading in het gat gestort waarna de schepen als extra versteviging zijn gebruikt. In de jaren '70 van de vorige eeuw zijn daar de zogenaamde Zwammerdamschepen opgegraven. Deze schepen worden op dit moment in het Archeon gereconstrueerd.

Ondefinieerbaar stuk ijzer

Tekening

Zelfs ik heb nog een bijzondere vondst gedaan. Een van de archeologen was het putvlak aan het afzoeken met een metaaldetector. Ik zag in de sleuf iets glinsteren in de zon en wees het hem aan. Het leek op een kroonkurk en had ook die grootte en die dikte. De archeoloog merkte op dat het wel eens een Romeins loodgewicht kon zijn met sterinscriptie.

Samenvatting: gedeeltelijk is het onderzochte terrein waarschijnlijk verspoeld, vandaar maar weinig sporen en vondsten. De gehoopte vicus is niet gevonden. Wel is een hoekpunt van het castellum Nigrum Pullum gevonden en kan de precieze ligging nu ingemeten worden.

Loodgewicht?

Sleuf 2 wordt dichtgegooid, op de achtergrond wordt druk in sleuf 3 gewerkt

Er komt een vervolgonderzoek, waarschijnlijk een opgraving van de bedreigde stukken waar nieuwe paviljoenen voor de bewoners van Ipse de Bruggen worden gebouwd.

OPGRAVING TE ZWAMMERDAM NAAR EEN ROMEINS SCHIP

Foto's en tekst: Jurgen van Oostenrijk

Op 14 en 15 november 2022 mochten Carry Dullaart en ik meehelpen bij een opgraving in Zwammerdam. Ten zuidoosten van het Romeinse castellum Nigrum Pullum (De zwarte kip?) worden huizen gebouwd en daardoor was het noodzakelijk om archeologisch onderzoek uit te voeren. De adviseur archeologie van de omgevingsdienst Midden-Holland, Janneke Noordervliet-Van Zwiene benaderde de AWN en gaf aan dat er ruimte was voor een veldmedewerker en "pieperaar" (metaaldetector) om een dag mee te helpen. Carry en ik gingen dus die maandag om 7 uur 's ochtends op pad om de senior KNA archeoloog ter plaatse, Jeffrey Bex, een handje te helpen. Volgens de opgraving van Kees Jan Haalebos uit de jaren '70 zou er op de plek waar wij gingen graven nog een "Schiffe", oftewel schip moeten liggen. Tijdens de eerste dag werden wij vergezeld door twee mannen die op zoek gingen naar explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, want op oude luchtfoto's van de RAF was een grote krater te zien precies op de plek waar wij moesten graven. Om te voorkomen dat er nog onontpofte explosieven zouden liggen gingen zij eerst op pad. Gelukkig werd er door hen niets gevonden. Wij vonden ondertussen in de eerste proefsleuf mogelijke resten van een oude opgravingsput waar modern materiaal en Romeins materiaal door elkaar lag. Maar helaas nog geen schip. Met de recent aangeschafte drone¹ heb ik vervolgens nog foto's gemaakt van de aangelegde vlakken en die aan de archeoloog gegeven die daar erg blij mee was.

Foto van de proefsleuven, genomen met de drone van de AWN

Carry en ik konden het voor elkaar krijgen om ook de dinsdag vrij te nemen van werk om nog een dagje te helpen, maar helaas werd er ook toen geen schip gevonden. Er werd een lange proefsleuf geopend met de breedte van de bak van de graafmachine om de landschappelijke opbouw in kaart te brengen, waarbij gehoopt werd de oever van de Romeinse Rijn bloot te leggen; er werd echter vooral beddingzand aangetroffen. Hieruit kwam nog wat Romeins aardewerk naar boven, maar helaas niets

¹ De drone kon gekocht worden met behulp van een subsidie van het Archeologiefonds (AWN).

dat op de aanwezigheid van een Romeins schip duidde. Het waren uiteraard wel twee uiterst leerzame dagen voor ons en wij zijn Janneke en Jeffrey dan ook erg dankbaar voor deze meeloop-dagen.

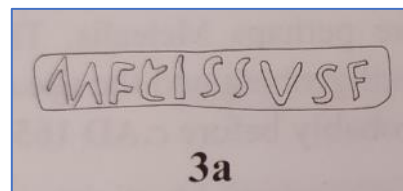
Een Romeinse keramische slingerkogel

Een versierd stuk terra sigillata met o.a. een eierrand

Tijdens de opgraving opperde ik dat de AWN het wel leuk zou vinden om de vondsten in ons Archeologiehuis te wassen. Dat vond Jeffrey een goed idee en de maandag erop kwam hij langs in Alphen aan den Rijn om de vondsten te brengen. De aanwezige leden begonnen diezelfde avond nog met het wassen van de vondsten. Daar kwamen meerdere stuks versierde terra sigillata tevoorschijn, zoals bijvoorbeeld van een mooie wrijfschaal.

Ook zag ik op een ander stuk terra sigillata een deel van een stempel staan waardoor nader onderzoek mogelijk werd naar de herkomst. Op onderstaande afbeelding is te zien dat het gaat om een stempel met een dubbele s in de naam. Na in de boeken te zijn gedoken komt de Romeinse pottenbakker Melissus (MELISSUSF) naar voren. Deze had zijn atelier in Trier. Dit atelier was actief in de late 2^e eeuw en de vroege 3^e eeuw AD². Van deze pottenbakker zijn niet alleen parallellen gevonden in het castellum van Zwammerdam, maar ook in de van Valkenburg en Woerden.

Stempel van MELISSUSF

² Brian R. Hartley & Brenda M. Dickinson, *Names on Terra Sigillata. An index of maker's stamps & signatures on gallo-roman terra sigillata (Samian Ware), volume 6 (Masclus I-Balbus to Oxittus)*, 68.

EXPOSITIE JUBILEUMTENTONSTELLING 40 JAAR ARCHEOLOGIE

Tekst en foto's: Hans-Willem van der Leeuw

Van 17 oktober tot en met 18 november 2022 stond in het Atrium van het stadhuis in Den Haag de jubileumtentoonstelling centraal over 40 jaar Archeologie in Den Haag. In deze tentoonstelling was niet alleen te zien wat er zo allemaal in Den Haag gevonden is, maar werden ook de mensen voorgesteld die zich dagelijks bezighouden met het bijzondere werk van archeologie. De 40 meest aansprekende voorwerpen werden in deze expositie getoond.

Overzicht van 40 jaar Archeologie, tentoonstelling in het Haagse stadhuis

Ook een nog maar kort geleden gedane bijzondere vondst was te zien: twee leeuwenbotten uit de 14^e eeuw, 2021 gevonden in het Buitenhof. Het waren een ellepijp en opperarmbeen van de linker voorpoot van een jonge leeuw. Op het Buitenhof stond vanaf 1344 een leeuwenhuis van de graaf. Tot in 1358 verbleven er meerdere leeuwen.

Verder was er een fraaie 17^e-eeuwse wandtegel van aardewerk te zien met ooievaar (die ook in het Haagse stadswapen terugkomt), afkomstig uit een betegeld keldertje van een huis dat gebouwd was rond 1642 in de Bierstraat. De veelkleurige afbeeldingen op de tegels zijn van vlinders en verschillende vogelsoorten, zoals o.a. een uil en een ooievaar. De vondst werd in 1994 gedaan.

Vitrine, een voorbeeld wat er te zien was

Ook nog te zien was een Werra-schotel van goedkoop, roodbakend aardewerk, gemaakt in Duitsland. Het aardewerk is versierd met gele en groene accenten en ingekraste motieven: planten, dieren of personen en vaak met een jaartal, in dit geval 1599.

Verder een greep uit de archeologische topvoorwerpen die te zien waren:
 bijlen, een veldfles, sleutel, pelgrimsinsigne, een zogenaamde Jacoba-kan, houten ladder uit de tijd van de Cananefaten, Romeins terra sigillata, deel van een maliënkolder, hondenschedel, bekers, Romeinse tegula (dakpan) met pootafdruk, een houten schep uit de IJzertijd, potten en gebruiksvoorwerpen. Teveel om hier allemaal op te noemen.

Twee leeuwenbotten (No.6), wandtegel met ooievaar (No.7), Werra schotel uit 1599 (No.10)